

KONRAD GŁOMBIK
Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego

Teologia rozumiana z perspektywy „laboratorium kulturowego” Refleksje przy lekturze konstytucji apostolskiej papieża Franciszka *Veritatis gaudium*

W uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, 8 grudnia 2017 r., papież Franciszek podpisał konstytucję apostolską *Veritatis gaudium*¹, która jest poświęcona działalności uniwersytetów katolickich i wydziałów kościelnych. Dokument ten składa się z obszernego wstępu, dwóch części, zawierających przepisy ogólne i przepisy szczegółowe, oraz rozporządzeń końcowych. Szczególnie interesującym jest wstęp dokumentu, który wyjaśnia motywy jego powstania i zamysł. We wstępie, napisanym zawiłym i mało przejrzystym językiem (być może jest to problem polskiego tłumaczenia), znajdują się refleksje papieża Franciszka na temat pewnych aspektów rozumienia teologii i wyzwań, z którymi jej przedstawiciele są współcześnie konfrontowani. Treści dokumentu w wielu miejscach nawiązują do konstytucji apostolskiej papieża Jana Pawła II *Sapientia Christiana* z 15 kwietnia 1979 r., która dotąd regulowała kwestie misji i funkcjonowania uniwersytetów katolickich i wydziałów kościelnych. Podobnie jak dokument sprzed lat został zainspirowany nauczaniem Soboru Watykańskiego II i wskazaniem adhortacji apostolskiej *Evangelii nuntiandi* papieża Pawła VI na temat współczesnych wyzwań ewangelizacji, tak *Veritatis gaudium* powstało w kontekście nowego etapu misji Kościoła nakreślonej w adhortacji apostolskiej papieża Franciszka *Evangelii gaudium* jako ewangelizacja misyjnego wyjścia. Omawiany dokument jest wierny duchowi i wytycznym Soboru Watykańskiego II oraz późniejszym dokumentom Kościoła, także *Sapientia christiana*, ale jednocześnie wnosi pewne nowości, gdyż

¹ W niniejszym tekście zostało wykorzystanie wydanie: FRANCISZEK, *Konstytucja apostolska „Veritatis gaudium”*, Watykan 2018 (wyd. Biblos, Tarnów 2018).

podaje wskazania odpowiednio do rozwoju studiów akademickich i zmienionego kontekstu społeczno-kulturowego. Chodzi o dostosowanie studiów teologii i innych dyscyplin kościelnych do nowego etapu misji Kościoła.

W refleksji na temat teologii Franciszek zwraca uwagę na kilka ważnych aspektów. Pierwszym z nich jest soborowy zamiar przezwycięzenia rozdźwięku między teologią i duszpasterstwem, wiarą i życiem, przez co dokonało się zrewolucjonizowanie statusu teologii. Misterium Chrystusa, będące przedmiotem teologii, powinno być studiowane w sposób harmonijny, to znaczy włączeniu systematycznego studium biblijnego, liturgii z żywą Tradycją Kościoła w dialogu z ludźmi naszych czasów, wsłuchując się w ich problemy, zranienia i potrzeby. Chodzi zatem o duszpasterski, czy praktyczny wymiar studium teologii. Teologia powinna mieć na względzie ewangelizację rozumianą w sensie przenikania treściami Ewangelii sposobów myślenia, oceniania i działania współczesnych ludzi. Studium teologii powinno mieć na względzie formację ludzi mądrych, zdolnych do wnikliwej refleksji i gotowych do poszukiwania „nowego humanizmu”, który pozwoli współczesnym ludziom odnaleźć samych siebie. Franciszek, powołując się na encyklikę Pawła VI *Populorum progressio*, pisze o nowej erze myśli, w której chodzi o przeżywanie globalizacji ludzkości i kierowanie nią w wymiarach relacyjności, komunii i wzajemnego dzielenia się, mając na uwadze to, że Bóg pragnie połączyć ludzkość z tajemnicą komunii, którą jest Trójca Święta. Dla osiągnięcia tego celu konieczny jest otwarty umysł, który będzie zdolny do poznania i pokierowania nowymi zjawiskami nekającymi ludzkość i wykorzystując je w perspektywie cywilizacji miłości przez współdziałanie różnych dyscyplin: teologii, filozofii, nauk społecznych i przyrodniczych (*Wstęp*, nr 2).

Nowy etap ewangelizacji „misyjnego wyjścia” domaga się odnowienia studiów kościelnych, w tym także studium teologii. Chodzi przy tym nie tylko o pełnowartościową formację studentów, ale także o „rodzaj opatrnościowego laboratorium kulturowego”, w którym dokonuje się performatywna interpretacja rzeczywistości wypływającej z wydarzenia Jezusa Chrystusa i karmiąca się darami mądrości i wiedzy, jakimi Duch Święty w różnych formach ubogaca cały lud Boży. Chodzi o *sensus fidei* ludzi wierzących, Magisterium pasterzy Kościoła i charyzmaty teologów. W obliczu epokowych przemian, które naznaczone są przez kryzys antropologiczny i społeczno-ekologiczny, konieczna jest „śmiała rewolucja kulturowa”, w której uniwersytety i wydziały kościelne powołane są do wnoszenia światła Ewangelii i żywej Tradycji Kościoła otwartej na nowe scenariusze i propozycje. Franciszek pisze w tym kontekście o potrzebie prawdziwej hermeneutyki ewangelicznej po to, aby lepiej zrozumieć życie, świat i ludzi, oraz o potrzebie duchowej atmosfery badań naukowych i pewności na podstawie prawd wiary i rozumu. Teologia i filozofia

pozwalają nabyć przekonania, budujących i umacniających inteligencję i oświecających rozum, co jest możliwe z otwartym umysłem i „na kolanach”. Co konkretnie oznacza rozumienie teologii jako laboratorium kulturowe, wyjaśnia Papież w określeniu teologa. Zdaniem Franciszka, teologiem miernym jest teolog zadowolony ze swej pełni i zakończonej myśli. Z kolei dobry teolog charakteryzuje się myślą otwartą, niepełną, zawsze otwartą na Boże *maius* i na prawdy stale rozwijające się (*Wstęp*, nr 3).

Wobec postulatu rozumienia teologii w kluczu „laboratorium kulturowego” papież przedstawia cztery kryteria, które odnoszą się do wszystkich dyscyplin studiów kościelnych, w tym do teologii. Pierwszym z nich jest kontemplacja i wprowadzenie duchowe, intelektualne i egzystencjalne w centrum kerygmatu, którym jest Dobra Nowina coraz bardziej i doskonalej ukonkretniająca się w życiu Kościoła i ludzkości. Chodzi o koncentrację na obliczu Boga objawionego w Jezusie Chrystusie, z którego wypływa doświadczenie „mistyki życia razem” w Kościele i będące zacznym powszechnego braterstwa, które potrafi odkryć Boga w każdym człowieku. Konsekwencją jest formacja do kultury o inspiracji chrześcijańskiej, która pomaga odkryć w całym stworzeniu ślad Trójcy Świętej. Drugim kryterium odnowionej teologii jest dialog, będący nieodłącznym wymogiem wspólnotowego doświadczenia radości prawdy oraz pogłębienia jej znaczenia i praktycznych implikacji. Dialog oznacza współdziałanie ze wszystkimi cennymi ideami, co prowadzi do wzrostu powszechnej ludzkiej świadomości i „kultury spotkania”. Chodzi o dialog z chrześcijanami innych wyznań, osobami o innych przekonaniach religijnych i humanistycznych oraz dialog teologii z innymi dyscyplinami naukowymi. Trzecie kryterium odnowionej teologii to jej inter- i transdyscyplinarność, które wiążą się z zasadą jedności wiedzy na poziomie treści i metody, przy jednoczesnym rozróżnieniu i poszanowaniu różnorodnych, powiązanych ze sobą i zbieżnych, sposobach jej wyróżniania. Dzięki temu możliwe jest zaoferowanie osiągnięć naukowych odpowiadających wielopostaciowemu bogactwu rzeczywistości oraz dokonanie „syntezy wskazującej kierunek”. O ile interdyscyplinarność, według *Veritatis gaudium*, jest podejściem sprzyjającym lepszemu zrozumieniu przedmiotu badań z kilku perspektyw, to transdyscyplinarność oznacza umiejscowienie i rozwój wiedzy w „przestrzeni Światła i Życia” oferowanej przez Mądrość emanującą z Objawienia Boga. Ostatnim kryterium odnowionej teologii rozumianej w kluczu „laboratorium kulturowego” jest potrzeba tworzenia w wymiarze globalnym sieci między różnymi instytucjami krzewiącymi studia teologii, współdziałanie z innymi instytucjami naukowymi i tymi, które inspirowane są różnymi tradycjami kulturowymi i religijnymi. Chodzi też o tworzenie specjalistycznych ośrodków badawczych,

które będą prowadziły badania problemów o znaczeniu epokowym. Kryterium to wiąże się z katolickością rozumianą jako jedność w różnorodności i jedność w wolności, co zakłada polaryzację i napięcia między tym, co powszechne i tym, co partykularne, między jednością i wielością, pomiędzy tym, co proste, i tym, co złożone. Tak rozumiana katolickość wyraża piękno wielokształtnego oblicza Kościoła. Kryterium to stanowi poważne i trudne wyzwanie dla teologii, która musi być zakorzeniona w Piśmie Świętym i Tradycji, ale jednocześnie musi towarzyszyć procesom kulturowym i społecznym, a w szczególności trudnym przełomom, a nawet konfliktom w Kościele i świecie, oraz poszukiwać rozwiązań prowadzących do odnowy. Nie oznacza to popierania synkretyzmu ani wchłaniania jednych przez drugich, ale rozwiązanie zachowujące w sobie cenę konstruktywność dwóch przeciwstawnych biegunów (*Wstęp*, nr 4).

Dokument *Veritatis gaudium* wskazuje na szczególne wyzwanie, jakim jest specyfika prowadzenia badań naukowych w teologii, która powinna sprostać współczesnym uwarunkowaniom wielokulturowości i wieloetniczności. W tym kontekście niewystarczający jest przekaz wiedzy, umiejętności i doświadczeń, ale niezbędne jest wypracowanie narzędzi intelektualnych zdolnych do zaoferowania się jako paradygmaty działania i myśli przydatnych w świecie naznaczonym pluralizmem etyczno-religijnym. Chodzi nie tylko o świadomość teologiczną, ale także o zdolność takiego pojmowania, nakreślenia i realizowania systemów reprezentacji chrześcijaństwa, aby mogły wejść w różne systemy kulturowe. Ostatecznie chodzi o lepszy przekaz treści Ewangelii, aby mogła być słuchana przez wszystkich, co Franciszek określił „oryginalną apologetyką”. W tym celu należy tworzyć ośrodki badawcze, które umożliwią wchodzenie w interakcje i dialog uczonych różnych religii i o różnych kompetencjach naukowych. Kluczową rolę w tym zakresie odgrywają uniwersytety. Do współdziałania w tego typu badaniach naukowych, rozwoju wiedzy i dialogu z różnymi dziedzinami wiedzy są wezwane także studia kościelne, w tym teologia rozumiana w duchu „misyjnego wyjścia”. Wspólne i zbieżne badania naukowe zapewnią ważną posługę dla ludu Bożego, zwłaszcza Magisterium Kościoła, i będą wsparciem dla misji głoszenia Ewangelii. Wkładem teologii w tej sprawie jest inspiracja i ukierunkowanie, dzięki czemu będzie możliwe wypełnienie jej specyficznego zadania w nowej, stawiającej wyzwania, i realistycznej formie. Zdaniem Franciszka, wymaga to od teologii podejmowania ryzyka i dotykania granic. Gotowość podejmowania ryzyka i stawania na granicy jest sprawdzianem wypełnienia jej misji. Wymóg dialogu wobec teologii oznacza, że wartość hermeneutyczną stanowią dla niej także pytania i cierpienia ludzi, ich zmagania i marzenia, troski i walki, co wynika z teologicznej prawdy o wcieleniu Słowa Bożego (*Wstęp*, nr 5).

Pewne elementy przedstawionej przez Franciszka wizji teologii w świetle „laboratorium kulturowego” zawierają przepisy zawarte w pierwszej i drugiej części *Veritatis gaudium*. Powyższe refleksje, opierające się na wstępie dokumentu, stanowią element wizji misji uniwersytetów i wydziałów kościelnych oraz rozumienia teologii i innych dyscyplin kościelnych w kontekście nowych wyzwań społeczno-kulturowych i wezwania do nowego zapału ewangelizacyjnego Kościoła w kluczu misyjnego wyjścia i docierania z orędziem Ewangelii na peryferia egzystencjalne. Zaproszenie to, podobnie jak dla duszpasterzy, również dla teologów stanowi niełatwe wyzwanie, ale jest nieodzownym wymogiem naszych czasów. Ostatecznie chodzi o radość prawdy, „do której świadczenia i głoszenia nieustannie i z ciągle nową żarliwością w swojej misji Kościół pobudzany jest przez Jezusa” (*Wstęp*, nr 1).